

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

Alpaslan ÖZERDEM and Sung Yong LEE,
International Peacebuilding: An Introduction

Görkem TANRIVERDİ*

* Ar. Gör. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
İstanbul Üniversitesi

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

International Peacebuilding: An Introduction

Alpaslan ÖZERDEM and Sung Yong LEE

London & New York, Routledge, 2016, 168 pages, ISBN 9781138929098

Görkem TANRIVERDİ

Ar. Gör. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
E-posta: gtanriverdi@dogus.edu.tr

Alpaslan Özerdem ve Sung Yong Lee'nin 2016 yılında Routledge yayınevinden çıkan *International Peacebuilding: An Introduction* başlıklı kitapları hem barış araştırmaları alanıyla yeni tanışanlar hem de saha çalışanları için yol gösterici bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Kitabı öne çıkaran hususlardan biri Özerdem ve Lee'nin geniş bir alan olan barış teorileri ve çatışma çözümü analizini harmanlayarak sistematik bir şekilde okuyucuya sunmalarıdır. Böylece barış araştırmaları alanındaki pek çok farklı kaynaktan edinilebilecek teorik bilgi tek bir çalışmada toplanmıştır. Eserin bir diğer önemli yanı ise teorik bilgi ile saha deneyimini birleştirmesidir. Bu bağlamda, teorinin uygulama safhasında nasıl deneyimlendiğini görmek ve teori-uygulama dengesine eleştirel bir perspektifle yaklaşmak mümkün olmaktadır. Bölümlerin sonunda yer alan olay incelemeleri ile farklı çatışma bölgelerindeki barış inşa deneyimleri, başarıları ve sınırlılıkları tartışılmaktadır. Böylece yazarlar barış inşası ve çatışma çözümü bağlamında sürdürülen teorik tartışmayı sahadaki örneklerle somut biçimde destekleyerek çalışmalarını güçlendirmişlerdir. Bölüm sonlarında tartışma sorularına yer verilmesi sürdürülen tartışmayı genişletmeye ve okuyucunun yeni sorular ışığında kendi araştırmasını sürdürmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca bölüm sonlarında yer alan okuma önerileri ve kitabın sonunda yer alan sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri, barış enstitüleri ve dergilere ait faydalı linkler okuyucu ile paylaşmaktadırlar.

Üç ana kısımdan oluşan eserin ilk kısmında barış inşası konusu üzerine teorik bir tartışma yürütülmekte, ikinci kısımda barış inşası safhalarına yer verilmekte ve son kısım olan üçüncü kısımda barış inşasının pratikte nasıl uygulandığı üzerinde durulmaktadır. Özerdem ve Lee ilk kısmın birinci bölümünde uluslararası konjonktürdeki değişimin barış tanımını nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadırlar. Bu bölümde barışa ilişkin yapılan farklı tanımlamalara ve barış seviyelerine yer verilmektedir. Çatışmaların kökeninde yatan şiddetin nedenleri incelenerek kültürel, sosyo-ekonomik ve çevresel faktörler, silahlanma gibi güncel sorunlar ele alınmaktadır. Yazarlar, barış çalışmaları alanında öncü isimlerden biri olan Johan Galtung'un barış tanımı ve farklı seviyelerdeki şiddet analizinden yola çıkarak şiddetin farklı türlerini ortaya koymaktadırlar. Bu bağlamda fiziksel-psikolojik şiddet, kasten-kasıtsız şiddet, açık-örtülü şiddet ve doğrudan- yapısal- kültürel şiddet ayrımı yapılmaktadır. Özerdem ve Lee teorik tartışmayı ikinci bölümde barış süreçlerinin nasıl yapılandırıldığını ele alarak sürdürürler. Bu bölümde barış koruma operasyonları ve Birleşmiş Milletler'in (BM) kuruluşundan sonra uluslararası topluma atfedilen uluslararası barış ve güvenliği koruma misyonuna değinmektedirler. Yazarlar bu bölümde barış süreçlerini, çatışma çözümü yöntemlerini ve süreçlerde yer alan aktörleri

mercek altına almaktadırlar. Barış koruma ile çatışma yönetimini, barışın tesisi ile çatışma çözümünü ve barış inşası ile çatışma dönüşümünü örtüştüren yazarlar, çatışmaların ortadan kaldırılmasının barış inşası için yeterli olmadığı eleştirilerine yer verirler. Barış süreci alanı içinde yer alan çatışma önleme, barış müzakereleri, çatışma sonrası dönemde iyileştirme, yeniden yapılandırma, çatışma dönüşümü ve istikrarlı barış dönemlerinin her biri için izlenecek politika ve uygulamalar ifade edilmektedir. Eser boyunca sıkça vurgu yapılan çatışma çözümünde yer alan aktörlerin önemi, bu bölümde çatışma çözümünde yaşanan değişimle eşgüdümlü değişen aktör rolleri bağlamında ele alınmaktadır. BM'nin organları, uluslararası örgütler, bölgesel örgütlerin yanı sıra ulus devlet düzeyinde bölgesel hegemonlar, eski koloniler ve komşu devletler de barış süreçlerinde etkili birer aktöre dönüşmektedir. Özerdem ve Lee'nin de ifade ettiği gibi akademik çalışmalarda kendine fazla yer bulamayan kalkınma ve insani yardım örgütleri, sivil toplum ve özel sektör de barış inşasında kritik roller oynayabilecek aktörlerdir. Uygulama ve teorideki gelişmeler ışığında barış süreçlerinde yer alan aktörlerin artarak devlet altı aktörler seviyesinde temsil imkânı bulmasının kalıcı barış inşasında taşıdığı önemin altı çizilmektedir. Teorik tartışmanın son bölümünü ise liberal barış inşa modeli oluşturmaktadır. Yazarlar üçüncü bölümde günümüz barış inşa uygulamalarının dayandığı liberal barış inşa modelinin temel unsurlarını, modele yönelik eleştirileri ve modelin zayıf noktalarını ele almaktadırlar. Liberal barışın temel unsurlarını oluşturan demokrasinin özendirilmesi, pazar ekonomisi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, güvenlik alanındaki reformlar ve yönetim ilkelerinin her ülkede sürdürülebilir barışın kurumsallaşmasını mümkün kılmadığı görülmektedir. Özerdem ve Lee de liberal barış inşa modeline yönelik eleştirileri, meşruiyet kazandırılmış emperyalizm şekli olduğu, ülkelerin kendi kendilerini yönetmelerinin önünde bir engel oluşturduğu ve dışardan gelen müdahalelerin iç aktörler ile dengelenmediği başlıkları altında toplamaktadırlar. Yazarlar liberal barışın eksik bıraktığı yönlerinin telafi edilerek geliştirilmesi gerektiğini vurgularlar. Yine de barış inşası uygulamalarının yer aldığı üçüncü kısımda hâkim bir anlayış olan liberal barış modelinin sunduğu uygulamaların ele alınacağını belirterek tartışmayı bu bölümle sınırlı tutmaktadırlar.

Barış inşa safhalarının ele alındığı ikinci kısım çatışma çözümü, çatışma sonrası yeniden yapılandırma ve çatışma dönüşümü bölümlerinden oluşmaktadır. Çatışma çözümünün ele alındığı dördüncü bölümünde çatışma çözümünün evreleri, bu süreçte yer alan üçüncü tarafların üstlendikleri roller ve zamanlama (*timing*), bozguncular (*spoilers*) ve tarafsızlık gibi teorik tartışmaların kapısı aralanmaktadır. Özerdem ve Lee çatışma çözümünü ön görüşmeler, barış müzakereleri, barış anlaşması, onaylama ve uygulama olarak beş safhaya ayırmaktadır. Bu süreçlerde yer alan üçüncü tarafların üstlendikleri görevleri arabuluculuk, müzakere kurallarını belirleme, müzakerelerde uygulanabilir hedef ve içeriği belirleme, bilgi aktarımını sağlama ve diplomatik teşvik ve baskı yolları kullanma olarak sıralamaktadırlar. Yazarlar arabulucunun tarafsızlığı tartışmasını ise çatışma çözümüne ilişkin teorik tartışma başlığı altında yer vermişlerdir. Bu bölümde aynı zamanda çatışan tarafların ne zaman müzakereye başladıklarına ilişkin temel çalışmalardan olan Zartman'ın "*karşılıklı katlanılmaz maliyet ve uygun zaman*" teorisi ve barış sürecinin önemli bir aktörü olan bozguncular sorunu Stedman'ın bozguncu modeli ekseninde ele alınmaktadır. Çatışma çözümü bölümü sonunda birden fazla arabulucunun rol oynadığı Kamboçya barış müzakerelerinin sürece etkileri değerlendirilmektedir. Beşinci bölümde, liberal barış perspektifi ile şekillendirilen çatışma sonrası yeniden yapılandırma sürecindeki safhalar, zorluklar ve uygulama sürecinde oluşan ilkelere yer verilmektedir. En temel sağlık ve hijyen maddelerine dahi ihtiyaç durulan çatışma sonrası toplumlara yapılan acil durum yardımı; sağlık, eğitim ve yol gibi temel ihtiyaçların giderildiği onarım safhası; geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma mekanizmalarının devreye sokulduğu reform ve modernleşme safhası ve son olarak barışın sürdürülebilir olması için çalışılan sağlama safhası çatışma sonrası yeniden yapılandırma

safhaları olarak tanımlanmıştır. Sürecin zorlukları yeniden yapılandırma araçlarının uygulanmasını zorlaştırdığı kadar uygulamanın kendinden kaynaklanan sorunların da bu süreci olumsuz etkilediği görülmektedir. Özerdem ve Lee yeniden yapılandırma sürecinde karşılaşılan zorlukları şu şekilde belirlemişlerdir: İstikrarsız güvenlik şartları, vaat edilenleri gerçekleştirmek için sarf edilen çabanın yetersiz kalması, savaş sonrası toplumlarda görülen psikolojik travma, yeniden yapılandırma sürecinde yer alan aktörler arasındaki koordinasyon eksikliği, yerel katılımın eksikliği ve sağlanan yardımların politik araca dönüştürülmesi. Yazarlar karşılaşılan bu zorluklara rağmen uygulama safhasının birtakım ilkeleri doğurduğuna işaret etmektedirler.

Çatışmaların yaşandığı ülkenin yeniden yapılandırma sürecini sahiplenmesi ve bunun içinde yer alması en sık vurgulanan ilkedir. Siyasi önceliklerin belirlenmesi, sürecin meşruiyet kazanması, sarf edilen çabaların birleştirilmesi, güvenli bir ortamın yaratılması, çatışma dönüşümü ve komşu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi çatışma sonrası toplumun yeniden yapılandırılması sürecinde saha deneyimleri ile belirlenen ilkelerdir. Eserin bu bölümünün sonunda yazarlar Afganistan'daki yeniden yapılandırma sürecinde karşılaşılan zorlukları örnek olay bağlamında ele almaktadırlar. Barış inşasının son safhası olan çatışma dönüşümünün ele alındığı altıncı bölümde, bu safhadaki eylemlerin çatışmanın kökeninde yatan sosyal ilişkilerdeki dönüşüme odaklandığı ifade edilmektedir. Çatışma dönüşümünü aktör yaklaşımı, ilişkisel, yapısal ve kültürel dönüşüm seviyelerinde ele alan yazarlar, güç asimetrisindeki dönüşümün çatışmaları önleme amacına da hizmet edeceğinin altı çizilmektedir. İnsani güvenlik meselesini ele alan Özerdem ve Lee normatif tartışmalara yer verdikten sonra BM'nin *koruma sorumluluğu* misyonu çerçevesinde insani güvenliğin barış inşasındaki yerine dikkat çekerler. Son olarak çatışma dönüşümü sürecinde cinsiyet dinamiği fail, kurban ve barış kurucusu rollerinde tartışılmaktadır. Örnek olay bölümünde başarıya ulaşmak üzere olan Kenya ve Kolombiya'daki barış inşa süreçleri ele alınmaktadır.

Eserin son kısmında barış inşasının uygulama pratiği siyasi ve güvenlik alanları, sosyoekonomik alan ve geçiş dönemi adaleti ve yeniden yapılandırma başlıkları altında ele alınmaktadır. Namibya, Kosova, Bosna Hersek, Afganistan, El Salvador, Guatemala ve Kamboçya gibi çatışma sonrası toplumlardaki farklı uygulamalardan örneklerle zenginleştirilen siyasi ve güvenlik alanlarındaki barış inşasının ele alındığı yedinci bölümde yeniden yapılandırma araçlarına yer verilmektedir. Silah bırakma, asker terhis, ulusal güvenlik birimlerinin yeniden şekillendirilmesi gibi uygulamaların yer aldığı güvenlik tedbirleri; iktidar paylaşımı, meşru ve demokratik bir sistemin yapılandırılması, şeffaf ve hesap verebilir hükümetin oluşturulması, düzenli seçimler, sivil toplum, insan hakları ve kamu eğitimi gibi siyasi alandaki barış inşa politikaları ile birleştiğinde sürdürülebilir barış için uygun zemine olanak tanınmaktadır. Özerdem ve Lee kısıtlı zamana sahip reform programlarının içerikten ziyade kısa sürede sonuca ulaşmaya odaklanmasına neden olarak uygulamanın önündeki zorluklardan birini oluşturduğunu ifade ederler. Yerel aktörler, sivil toplum ve topluluk liderlerinin süreçte yer almasının önemine tekrar dikkat çeken yazarlar bu sürecin raporlar ile izlenmesini önerirler. Örnek olay kısmında ise, El Salvador'da güvenlik alanındaki reformlar ve Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalesi incelenmektedir. Sosyo-ekonomik alanda barış inşasının ele alındığı sekizinci bölümde ise bazen çatışmanın kökenini bazense sonucunu oluşturan yoksulluk, ekonomik eşitsizlik ve ekonomik yıkım ele alınmaktadır. Uzun süreli kalkınmayı sağlayacak reform politikalarından, kısa sürede sonuç getirecek altyapının yeniden inşasına kadar geniş bir yelpazeden bahsedilmektedir. Ekonomi ve finans kurumlarının yeniden yapılandırılması, uzun dönemli kalkınma planları, endüstrinin canlandırılarak istihdam alanlarının yaratılması, mikro finansın ve yerel ekonominin teşvik edilmesi çatışma sonrası toplumların içinde bulunduğu zayıf ekonomik yapıda ortaya çıktığı görülen insan kaçakçılığı, uyuşturucu sorunu ve ekonomik istikrarsızlık ile baş etmek için uygulanabilecek politikalar.

Bunun yanında büyük krizlerde ülkesini terk etmek zorunda kalan mültecilerin ya da ülke içinde yer değiştirenlerin zararlarının tazmin edilmesi ve geri dönüşlerine imkân tanıyacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Ne var ki Özerdem ve Lee, politikaların kısıtlarını ortaya koyarak önerilen politikaların uygulama aşamasında karşılaştıkları zorlukları ifade ederler. Dokuzuncu ve son bölüm olan geçiş dönemi adaleti ve yeniden yapılandırma başlığı adalet, gerçeği bilme hakkı, onarım hakkı, insan hakları ihlallerinin yeniden yaşanmamasının güvence altına alınması ve adalet hakkı tartışmalarını ortaya koyar. Toplumsal düzlemde gerçekleşen bir uzlaşma, kalıcı barış için liderler düzeyinde gerçekleşen barış anlaşmalarının ötesinde katkı sağlayacaktır. Özerdem ve Lee, öfke ve şiddetin yerini barış ortamına bırakması için yeniden yapılandırma sürecindeki gerçeği bulma, özür dileme, affetme, adalet duygusunun sağlanması ve kırılan ilişkilerin tamirinin önemini ifade ederler. Sierra Leone ve Güney Afrika'da uygulanan hakikati anlatma, farklı şekillerde oluşturulan mahkemeler ile kovuşturma, maddi ve manevi zararların giderilmesi ve hafifletilmesi için onarım ve tazminat uygulamaları 1980'lerde Latin Amerika'da kurulmaya başlayan hakikat ve uzlaşma komisyonlarında tatbik edilmeye başlanmıştır. Af ve mahkeme kıskacında sıkışan sürece ara çözüm yolları sunan bu yöntemlere ek olarak mevcut yargı sisteminin yeniden yapılandırılması toplum nezdinde zarar gören adalet inancının yeniden kurulması için önem taşımaktadır. Özerdem ve Lee bu bölümü 1995'te Güney Afrika'da kurulan hakikat ve uzlaşma komisyonuna yer vererek tamamlamaktadırlar. Sonuç kısmında ise yazarlar, barış inşasının geneline ilişkin bütünlükçü bir analiz sunmaktadırlar.

Özerdem ve Lee'nin *International Peacebuilding: An Introduction* başlıklı kitabı çok geniş bir akademik alanı temel özellikleri ile okuyucuya sistematik bir şekilde sunmaktadır. Eser barış araştırmaları ve çatışma çözümüne ilgi duyanlar, saha çalışanları ve öğrenciler için bütünlükçü ve kapsamlı bir temel eser olma niteliği taşımaktadır. Teorik çerçeveyi genel hatları ile ortaya koyan kitap hedef okuyucu kitlesinde yer alan saha çalışanları ve alanla yeni tanışan öğrenciler için barış çalışmaları ve çatışma çözümü literatürünü farklı düzlemlerde kategorize eden giriş düzeyinde bir kaynak sunmaktadır. Çatışma çözümü ve barış çalışmaları tartışmalarını bir arada sunan ve bu teorik bilgiyi pratik örneklerle somutlaştıran eser barış araştırmaları alanına önemli bir katkı sunmaktadır. Sierra Leone, Kosova, Liberya, Kamboçya, Namibya, Kosova, Bosna Hersek, Afganistan, El Salvador, Guatemala, Kamboçya, Kenya, Kolombiya, Mozambik, Filipinler gibi pek çok farklı çatışma bölgesinden örnek olayların sunulduğu kitap okuyucuya kapsamlı bir saha bilgisi ile tanışma imkânı vermektedir.

Barış inşası genişleyen ve dinamik bir literatürdür. Özerdem ve Lee'nin eseri çatışma çözümü ve barış çalışmaları gibi iki büyük alanı birleştirerek okuyucuya sunmaya çalışırken bu durum diğer yandan yazarları teorik tartışmayı derinleştirmeden alıkoymuşa benzemektedir. Eserin giriş düzeyinde olması bu tartışmaların çalışmanın dışında bırakılmasını açıklamaktaysa da alana ilgi duyan ve daha kapsamlı bilgi sahibi olmak isteyenlerin yeni çalışmalara yönelmelerini gerekli kılmaktadır. Barış inşa süreçlerinde hâkim uygulamanın liberal barış perspektifi ile şekilleniyor olması, Özerdem ve Lee'nin de uygulama sahasını ele aldıkları üçüncü kısmı bu model ekseninde çizmelerine neden olmuştur. Ne var ki, yazarların da ifade ettiği gibi liberal barış, zayıflıkları nedeniyle başarısız barış inşa süreçlerini anlamak için yeterli değildir. Barış inşası ve çatışma çözümü alanında okumalarını sürdürmek isteyenler modele sunulan eleştiriler ışığında yazarların çalışmanın dışında bıraktığı teorik tartışmayı izleyebilirler. Böylece farklı sosyal ve kültürel dinamiklere sahip toplumlarda tek tip barış inşasının sınırlılığını ve zorluklarını anlama fırsatı bulabilirler. Özerdem ve Lee'nin kitabı, yazarların da ifade ettiği gibi sonuca değil sürece odaklanılan barış inşasını anlamak için literatürde kendine önemli bir yer edinecektir.